

Hafta 4:

Türkiye Örneğinde Milliyetçilik ve Ulus-Devlet Tartışmaları: Türk Tarih Tezi

Bu derste bir ulus devlet olarak inşa edilen ve bu bağlamda ulus ve ulus devlet yaratımı süreçlerine içkin olan yurttaş üretimi, geleneğin ve ulus aidiyetini sağlayacak ritüel repertuarının icadı, tarihin retrospektif yeniden yazımı, toplumsal türdeşleşme ve yatay eşitlik mekanizmalarının işletilmesi gibi unsurları içinde barındıran Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve konsolidasyon süreçlerine ilişkin milliyetçilik ve ulus-devlet üzerine bir önceki derste yürütülen kuramsal tartışmaları akılda tutarak genel bir değerlendirme sunmaya çalışacağız.

“Genel kabule göre etnik milliyetçilik, millet tanımında ırk, kültür ve dil birliğini vurgulayarak kültürel ayrıcalık ve özgünlük meselelerini öne çıkartır. Millet anlayışı organik ve bütüncüdür. Sivil milliyetçiliği ise teritoryalite, vatandaşlık bağı, sivil gurur ve katılım olguları belirler. Etnik milliyetçilik milletin aslını veya özünü neyin teşkil ettiğine dair temel savlar öne sürer. Bu anlayışta milli kimlik nüfusun benzeşliği ve etnik saflığı üzerine inşa edilmiştir. Buna karşılık sivil milliyetçilik öze yönelik olmaktan çok şekilsel ve yöntemseldir. Millettin belli bir etnik öz etrafında değil, ortak siyasi idealler ve fikirler etrafında birleşmesi gereğini öngörür. Sivil milliyetçilikte milleti bir arada tutan şey özgürlük ve kendi kendini yönetme gibi ortak idealler ve bu idealleri gerçekleştirmek için bireylerin etkin ve eşitlikçi bir şekilde siyasi sürece katılmalarını sağlayan parlamento gibi siyasi kurumlardır. Benzeşliği vurgulayan etnik milliyetçiliğin aksine, sivil milliyetçilik etnik ve kültürel çeşitliliğin ortak siyasi idealler ve kurumlar çerçevesinde bir milleti teşkil etmek üzere birleştirilebileceğine inanır.”¹

Milliyetçilik ve ulus ve ulus-devlet inşasına ilişkin literatürde mevcut bulunan sivil (teritoryal/mülki) milliyetçilik ve etnik milliyetçilik şeklinde beliren paradigmatic ikilik üzerinden yapılan analizlerde kuruluş dönemi Kemalist milliyetçiliğin etnik bağlanmayı değil kolektif kültüre aidiyet ve bağlanma duygu ve iradesini merkeze alan ve 1924 Anayasası'nın “Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk ıtlak olunur” şeklindeki 88. Maddesinde ifadesini bulan bir sivil/mülki milliyetçilik anlayışı olduğu ileri sürülmüştür. Milli mücadelenin yürütülmesi ve başarıya ulaştırılması süreçlerinde mobilize

¹ Ayhan Akman, “Etnik-Sivil Kuramsal İkileminin Ötesinde: Modernist Milliyetçilik, Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008. s. 81.

edilen asgari müştereklerde buluşma ve mümkün olan en geniş güçler koalisyonuna yaslanarak hareket etme gibi pragmatik strateji ve nosyonların terk edilmeye başladığı ve Cumhuriyet rejiminin kendisini bir ulus-devlet formunda konsolide etme ve kurucu kadroların Batı referanslı radikal modernleşme projesini ödünsüz uygulama yönünde hızla ilerlediği 1930'lardan itibaren ise başlangıçtaki milliyetçilik ve ona binaen kurgulanan yurttaşlık anlayışının da dönüşüme uğradığı ifade edilmiştir. Kuruluş aşamasında baskın görünen Fransız teritoryal milliyetçilik anlayışının gücünün zayıfladığı ve daha kültürel-etnisist tonları bulunan bir milliyetçilik tasavvurunun gündeme geldiği savunulmuştur.

Elbette etnik ve sivil milliyetçilik kategorilerine dair bu tanımlar ideal tiplere yaslanır ve pek çok spesifik vakada her iki milliyetçilik anlayışından da izler taşıyan hibrid formlara rastlanabilir. Ya da belli bir millete ilişkin milliyetçilik anlayışı zaman içinde bu iki ideal tipten birisine daha fazla yaklaşabilir. Bir ulus-devletin belli bir tarihsel kesitte resmi olarak benimsediği ve uygulamaya koyduğu milliyetçilik anlayışını o ulus-devlet içinde yaşayan kimi grupların reddetmesi söz konusu olabilir ya da resmi milliyetçilik tarifini yeterince milliyetçi bulmayarak "hakiki" milliyetçiliğin taşıyıcılığını kendisinin yaptığını savunan gruplar bulunabilir.

Aslında erken cumhuriyet döneminde Kemalist kurucu kadroların vazettikleri milliyetçilik anlayışının sivil ve etnik milliyetçilik paradigmatik ikiliği içinden değerlendirilmesinin açıklayıcılık düzeyinin düşük olduğunu ve modernist milliyetçilik şeklinde üçüncü bir seçeneğin Türkiye Cumhuriyeti gibi kuruluşuna Batı referanslı bir modernleşme ajandası münderiç olan ulus devletlerin anlaşılabilmesi açısından daha verimli olduğu da ileri sürülmüştür. "Modernist milliyetçilikte milleti teşkil eden özün etnik veya ırksal olduğu iddia edilmez. Milleti bütünleştiren unsur girişilen topyekûn batılılaşma çabasıdır. Diğer bir deyişle, milli kimliğin içeriğini batılılaşma çabası içerisinde oluşturulan 'asri medeniyet'in kültürel kuralları, ahlaki değerleri ve toplumsal kimlikleri oluşturur. (...) Modernist milliyetçilik ile sivil milliyetçilik arasındaki temel fark ilkinin siyasi katılım konusundaki şüphesi ve isteksizliğidir. Modernist milliyetçilik topyekûn kültürel dönüşümü gerekli kılan batılılaşma hedefine sıkı sıkıya bağlı olduğu için, yerel, geleneksel veya dini toplumsal kimlik ve taleplerin ifadesini sakıncalı ve hatta tehlikeli bulur.(...) Esas hedefi milli birlik ve bütünlük çerçevesinde toplumsal dönüşüm teşkil eder. (...) Cumhuriyet döneminin resmi ideolojisi olarak geliştirilen

Türk milliyetçiliği etnik bir özgünlük projesi olmaktan çok modernliği yakalamak iddiasını taşıyan topyekûn bir kültürel dönüşüm hareketiydi ”²

Kemalist ulus inşa projesinde devreye sokulan son derece sembolik öneme sahip iki formül Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil teorisidir. Birinci Türk tarihi Kongresi (2-11 Temmuz 1932)’ nde kamuoyuyla paylaşılan ve Türk Tarihinin Ana Hatları başlıklı kitapta ifadesini bulan Türk Tarih Tezi, ulus-devlet inşası süreçlerinde seferber edilen retrospektif olarak tarihin yeniden yazılması, bu çerçevede ulusun kadimliğinin ileri sürülerek çeşitli arkeolojik, antropolojik, tarihsel delillerle ispatlanmaya çalışılması, yeni kurulan ulus devletinin tarihin başından beri bozulmaya uğramaksızın varlığını koruyan ulusun kavuştuğu en olgun siyasi formu oluşturduğu gibi pek çok klasik argümanı içeren ve erken cumhuriyetin varlığını meşrulaştırıp yücelten bir resmi tarih yazımı vakası olarak değerlendirilmektedir.

Bu ders kapsamında ele alınan ve yukarıda özetlenen meselelere ilişkin okunması önerilen kaynaklar şunlardır:

Ayhan Akman, “Etnik-Sivil Kuramsal İkileminin Ötesinde: Modernist Milliyetçilik, Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008. s. 81-90.

Étienne Copeaux, Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

² Ayhan Akman, “Etnik-Sivil Kuramsal İkileminin Ötesinde: Modernist Milliyetçilik, Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008. s. 81-82.